

Розділ III. Зоологія

УДК 591.5:599.322.3(477.82)

DOI: <https://doi.org/10.29038/2617-4723-2022-2-9>

Угруповання бобра річкового (*Castor fiber* Linnaeus, 1758) в околицях міста Камінь-Каширський Волинської області

Ярослав Омельковець¹, Станіслав Жураковський²

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна

²Волинська обласна Мала академія наук, Луцьк, Україна

Адреса для листування: Omelkovets.Yaroslav@vnu.edu.ua

Отримано: 13.10.22; прийнято до друку: 15.12.22; опубліковано: 30.12.22

Резюме. Дослідження проводилися в околицях міста Камінь-Каширський Волинської області. Метою роботи є дослідження екологічних особливостей бобра європейського в околицях міста Камінь-Каширський. Відповідно до мети були поставлені такі завдання: виявити поселення бобра європейського в околицях міста Камінь-Каширський; вивчити екологічні та етологічні особливості цього виду тварин на досліджуваній території; проаналізувати вплив бобра річкового на біогеоценоз околиць міста Камінь-Каширський. На досліджуваній території виявлено шість поселень бобрів, одне з них – покинуте. Біля кожного з них споруджена гребля. Сумарно у цих поселеннях налічується 6 жилих та 10 покинутих нір. За нашими даними, у виявлених поселеннях проживає 10 особин бобра річкового, хоча значна кількість покинутих нір вказує на те, що в минулому їх тут було значно більше. Причинами, які змусили звірків мігрувати з досліджуваної території, є зниження рівня води через літні посухи і нестача кормів.

Ключові слова: бобер річковий, поселення, живлення, нори, греблі, обміління водойм.

Groups of river beaver (*Castor fiber*) in the vicinity of the of Kamin-kashirskiy city, Volyn region

Yaroslav Omelkovets¹, Stanislav Zhurakovskii²

¹Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

²Volyn Regional Small Academy of Sciences, Lutsk, Ukraine

Correspondence: Omelkovets.Yaroslav@vnu.edu.ua

Abstract. The research was conducted in the vicinity of the city of Kamin-Kashirskiy, Volyn region. The purpose of the work is studying the ecological features of the river beaver on the territory of the outskirts of the city of Kamin-Kashirskiy. Based on the objective, the formula of research tasks is performed: to identify European beaver settlements in the vicinity of the city of Kamin-Kashirskiy; to study the ecological and ethological features of this animal species in the studied area; to analyze the influence of the river beaver on the biogeocenosis of the outskirts of the city of Kamin-Kashirskiy. Six beaver settlements were found on the studied territory, one of them was abandoned. A dam has been built near each of them. In total, there are 6 living and 10 abandoned burrows in these settlements. According to our data, 10 river beavers live in the discovered settlements, although a significant number of abandoned burrows indicates that there were much more of them in the past. The reasons that forced the animals to migrate from the studied area are a decrease in the water level due to summer droughts and a lack of fodder. The feed base of the European beaver in the studied area in the summer is represented by a variety of grasses: sedge, cattail, reed, nettle, plantain, reed and others, and in winter - mainly branches and parts of the trunks of willow and aspen harvested in the fall. The consequences of beaver activity in the studied territories are mostly positive. Beaver ponds, which were formed during the construction of dams, led to an increase in species diversity in biocenoses. Waterlogging and flooding of the surrounding areas near the studied reservoir is not observed.

Animals cause some damage, hurting agricultural crops in the fields and gardens adjacent to the studied area.

Key words: river beaver, settlement, feeding, burrows, dams, shallowing of reservoirs.

ВСТУП

На сьогоднішній день в Україні найкраще досліджені угруповання бобра європейського в Житомирській області. Так, Р. Р. Возняк і П. В. Маціборук досліджували вплив нерегульованої чисельності бобра на природні комплекси та меліоративні системи Українського Полісся [1; 2], С. М. Жила та А. І. Гузій опублікували результати дослідження функціонування системи «вовк-бобер» в умовах Житомирського Полісся [3]. Структуру поселень бобра річкового в умовах сільськогосподарських угідь Житомирського та Бердичівського районів описано у статті М. П. Бондара [4], а чисельність в умовах Поліського біосферного заповідника вивчали В. Б. Левченко та І. В. Шульга [5].

У 2018 році було проведено дослідження на території гідрологічного заказника «Гнила Липа» Горохівського району. Автори дослідження Я. А. Омельковець, Я. В. Степанюк та І. М. Посильчук описали еколого-етологічні особливості бобра річкового на вищезазначеній території [6]. У 2020 р. Я. А. Омельковець та О. С. Скакун опублікували результати досліджень угруповання бобрів в околицях сіл Губин і Тумин Локачинського району [7].

Метою роботи є дослідження екологічних та етологічних особливостей угруповання бобра річкового в околицях міста Камінь-Каширський.

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріал для написання роботи збирався протягом 2020–2022 рр. Дослідження проводилось на берегах меліоративного каналу (рис. 1), що впадає в річку Цир поблизу сіл Підцир'я та Клітицьк. Облік чисельності тварин проводився в місцях виявлення їх поселень за кількістю погрозів [7]. Також застосовували й інший метод обліку – виявлення поселень. За одиницю обліку вважали боброве поселення, тому намагалися виявити число поселень цих звірів на досліджуваних ділянках, а тоді, виходячи із середньої для Полісся чисельності бобрової сім'ї (4 особини) [6], встановлювали кількісний склад поселень. Фотографії виконані цифровим фотоапаратом Nikon D5100 з наступною обробкою знімків у програмі Adobe Photoshop (автор – С. Жраковський).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Всього на досліджуваній території виявлено 6 поселень бобра європейського, біля кожного з яких була гребля (рис. 1). Перше знаходиться на другорядному каналі і складається з однієї жилиї (рис. 2) та однієї покинутої нори. Друге, виявлене у найпівденнішій точці маршруту представлене однією жилию норою. Третє поселення покинуте. Тут зафіксовано дві покинуті нори і занедбану греблю. У червертому з трьох нір заселена лише одна. У п'ятому виявлено дві жилиї та дві нежилі нори. В шостому – одну жилу та три нежилі. Таким чином, усього нами було виявлено 6 жилих нір бобрів, входи до яких знаходилися, як і під водою, так і вище її рівня, та 10 нежилых.

Рис. 1. Картографічне зображення досліджуваної території з маршрутом (Виконано на основі:

https://www.google.com/maps/place/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA/@51.5693519,24.9797071,2032m/data=!3m1!1e3!4m8!1m2!2m1!1z0J_RltGG0LjRgNGP!3m4!1s0x4726968b349b2317:0xf849d65b35dd94d0!8m2!3d51.6248024!4d24.9622254!5m1!1e4)

Під час посушливого періоду, для підтримання необхідного рівня води, бобри змушені будувати греблі. В якості будівельного матеріалу використовуються стовбури та гілки дерев і кущів, хмиз, а також трав'янисті рослини. Зовні тварини обмазують свою споруду мулом. Така конструкція міцна і майже не пропускає води (рис. 3). Гребля може

витримувати вагу дорослої людини, яка рухається по ній, наче по містку. Глибина водойм, які утворилися в результаті спорудження гребель в окремих місцях сягає 2 м. Вони не промерзають до дна, і бобри використовують їх для зберігання кормових запасів у зимовий період.

Рис. 2. Вхід у нору бобра на березі меліоративної каналі

Рис. 3. Боброва гребля

Міцності бобрових гребель на досліджуваній території сприяє й те, що тварини використовують для її побудови свіжі стовбури та гілки дерев (рис. 4), які проростають і слугують додатковим укріпленням конструкції.

Усього нами було виявлено 6 гребель, збудованих бобрами. Частина з них була в занедбаному стані.

Рис. 4. Гребля, що поступово заростає вербою

Найулюбленішою їжею бобра річкового є кора і молоді гілки осики, верби, тополі, а також різні болотяні та наземні трав'янисті рослини. Улітку їжа бобрів на досліджуваній території складається переважно з таких трав'янистих рослин, як айр, рогіз, кропива дводомна, кінський щавель і деяких інших. Жителі сіл Підцир'я та Клітицьк, огороди яких прилягають до досліджуваної території, стверджують, що бобри заходять на грядки за коренеплодами та кукурудзою.

На зиму бобри заготовляють різноманітну дерев'янисту рослинність, живляться виключно корою і гілками деревних та кущових рослин, що представлені на досліджуваній території вербою козячою,

вільхою та різними видами осики. При проведенні дослідження, ми виявили численні погризи на деревах та чагарниках, які ростуть поблизу (рис. 5). Серед них найбільший відсоток займають верба козяча та осика. Свіжі погризи було виявлено й на стовбурах берези повислої, хоча ця рослина рідко входить до раціону бобрів на досліджуваній території (рис. 6.).

Якщо бобри тривалий час живуть в одному місці, то від їхнього житла можна побачити стежки, утворені слідами численних нічних походів у пошуках корму. Кожного разу, виходячи з нори, тварина прямує одним і тим же маршрутом, і поступово утворюється втоптана стежка (рис. 7).

Рис. 5. Зарості верби козячої та осики, з погризами бобрів

Незважаючи на те, що бобри вільно почувують себе у воді, на суші ці тварини пересуваються незграбно, адже для таких масивних розмірів, у них порівняно короткі кінцівки. Нормально рухатись заважає велике черево тварини, майже тягнеться по землі і заважає швидко й рівномірно рухатися, тому бобри однією кінцівкою описують півколо навколо

іншої. Але така неповороткість звіра не перешкоджає здійснювати доволі тривалі переходи на значні відстані.

У місцях, де тварини виходять на берег, вирушаючи на заготівлю кормів, ми спостерігали їх сліди на мулі. Також неодноразово спостерігалися сліди волочіння гілок та частин стовбурів дерев.

Рис. 6. Повалена бобрами береза

Рис. 7. Стежка бобра на березі меліоративного каналу

На сьогодні найсприятливішою для мешкання бобрів ділянкою території каналу є повноводна ділянка біля поселення 5 (рис. 1). Поблизу нього

знаходяться зарості верби козячої та осики. Навіть від найвіддаленіших жилих нір відстань до них не перевищує 200–250 м. Значна кількість пеньків, що

залишилися від повалених тваринами дерев та свідчення респондентів вказують на те, що кількість дерев та кущів на цій території за останні роки суттєво зменшилася. Так, поблизу поселень 1–4 вона знищена приблизно на 60 %. Насамперед постраждала рослинність поблизу жител звірків, але на даний час кормової бази цілком достатньо для комфортного проживання родини бобрів.

За нашими даними у жилих норах, виявлених нами поселень, проживає приблизно 10 особин бобра річкового.

На досліджуваній території основними обмежувачами чисельності бобра річкового факторами, на нашу думку, є кормова база та посушливі літні місяці. З огляду на них можна припустити, що тенденція до подальшого зменшення кількості цих тварин на території меліоративного каналу спостерігатиметься й надалі.

ВИСНОВКИ

На обстеженій нами частині території меліоративного каналу, виявлено шість поселень бобрів, одне з них – покинуте. Біля кожного з них споруджена гребля. Сумарно у цих поселеннях налічується 6 жилих та 10 покинутих нір. Жител типу “хатка” зафіксовано не було.

За нашими даними, у виявлених поселеннях проживає 10 особин бобра річкового, хоча значна кількість покинутих нір вказує на те, що в минулому їх тут було значно більше.

Причинами, які змусили звірків мігрувати з досліджуваної території є зниження рівня води через літні посухи і нестача кормів.

Основним кормом бобрів досліджуваної території в літній період є трав’яниста рослинність: різні види осоки, айр, кропива дводомна, будяк пониклий, подорожник великий, очерет та інші. На зиму тварини заготовляють гілки та стовбури верби,

осоки, тополі, вільхи. Тварини завдають певної шкоди, пошкоджуючи сільськогосподарські культури на прилеглих до досліджуваної території полях та городах

Аналіз стану кормової бази та зростання посушливості у весняно-літній період, дозволяють зробити висновок, що тенденція до подальшого зменшення чисельності тварин досліджуваного угруповання зберігатиметься й надалі.

Негативних наслідків діяльності бобра річкового на досліджуваній території не зафіксовано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк, Р. Р.; Маціборук, П. В. Оцінка стану популяції бобра європейського в Житомирській області. *Агроекологічний журнал*. 2008, 3. С. 22–25.
2. Маціборук, П. В. Вплив популяції бобра європейського на лісоосушувальні гідромеліоративні системи Українського Полісся. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23. С. 102–111.
3. Жила, С. М.; Гузій, А. І. Вовк (*Canis lupus*) і бобер (*Castor fiber*) на території півночі Житомирського Полісся як складові системи «хижак–жертва». *Вісник ДАУ*. 2005. № 1 (14). С. 232–240.
4. Бондар, М. М. Особливості структури поселення бобра річкового (*Castor fiber* Linnaeus, 1758) в умовах сільськогосподарських ландшафтів південної частини Житомирського Полісся. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.5. С. 27–35.
5. Левченко, В. Б.; Шульга, І. В. Чисельність бобра річкового в умовах Поліського біосферного заповідника. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 4. С. 75–79.
6. Омельковець, Я. А., Степанюк, Я. В., Посильчук, І. М. Еколого-етологічні особливості бобра річкового (*Castor fiber*) у гідрологічному заказнику «Гнила Липа» Горохівського району Волинської області. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*. 2018, 15. С. 171–177.
7. Омельковець, Я. А.; Скакун, О. С. Поширення, екологія та поведінка бобра річкового (*Castor fiber* L.) в околицях сіл Губин та ТуминЛокачинського району Волинської області. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Біологічні науки*. № 1 (389) 2020. С. 45–50.